

בתוך עמי אנכי יושבת

"מה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת" (מל"ב ז, 7)

"רבי אלעזר אמרתא חזי, בשעתא דדינא שריא בעלמא לא ליבעי ליה לאיניש דידכר שמייה לעילא. דהא אי אדכר שמייה דכרון חובי וייתון לאשגחא ביה. מנלן משונמית, דההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה וקודשא בריה הוא דאין עלמא. וכדין אמר ליה אלישע היש לדבר לך אל המלך דא קודשא בריה הוא. דכדין אקרי מלך. מלך הקדוש מלך המשפט. ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת. לא בעינא דידכרון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי. מאן דעייל רישיה בין עמא לא ישגחון עליה למידן ליה לביש. בגיני כך אמרה בתוך עמי. (זוהר נח סט)

רבות נאמר על ההבדלים ביחס לראש השנה, אימת הדין מול שמחת המלכות, החרדה מול שמחת היום טוב. אין אומרים הלל כי ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו אך נחמיה כבר אמר "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו, כי חדות ה' היא מעצכם" (נחמיה ה, ז)

"חדות ה'" – שמחת העשייה של ה' ביום הזה, היא מעצכם. ומהו העוז? "עזי, אין עזי אלא מלכות, שגאמר: (תהלים כ"ב) ה' בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד, ואומר (תהלים כ"ה) ה' עז למו ומעוז ישועות משיחו הוא, ואומר (שמואל א' ב, ז) ויתן עז למלכו ויגם קרן משיחו." (מכילתא בשלח פלטה ג)

מאיך זהו היום הראשון מעשרת ימי תשובה ו"כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (ר"ה א, ב)

הבדלי גישות אלו באות לידי ביטוי גם באופי התפילות ועבודת התשובה ביום זה.

בהתבוננות על נוסח התפילה רואים אך ורק התייחסות כללית למלכות ה' ולעם ישראל ככלל. אין וידויים ואין תחינות ויש בעיקר שמחה גדולה על המלכת ה'. "תן פחדך... על כל מעשיך... ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת... ותמלוך... על כל מעשיך... מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול... ויבין כל יצור... מלך על כל הארץ." ועוד.

גם הסליחות שלפני ר"ה הינם רק על מצבו של כלל ישראל ורק החל מהסליחות בעשרת ימי תשובה ושיאם ביום הכיפורים הדגש הינו בעיקר על התשובה הפרטית ותיקון המעשים של היחידים. ומשולבים בהם סליחה וכפרה ותחנונים.

קריאת התורה בר"ה על עקידת יצחק מבטאת את ביטול המגמה האישית הגדול ביותר מול המגמה האלקית. הקרבן הגדול ביותר, אברהם אבינו עומד בנסיון ומראה שאין לו כל מגמה אישית ושאפיות פרטיות אלא כל רצונו בן היה בשביל לקיים את ההבטחה של ה' אליו, "ולא חשכת את בןך את יחידך". ביטול היחיד מול ה'. וגם הפטרת ראש השנה על לידת שמואל ומצוקתה האישית של חנה ומתוכה היא מגיעה לתפילת חנה שכולה כללית על עם ישראל יעודו ומשיחו.

בראש השנה כמעט ולא נדרש מהאדם דבר בעיקר העבודה מדאורייתא, אלא לשמוע קול שופר ולסמוך לתקיעות את פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות. ואף במוסף של ר"ה הש"ץ מוציא ידי חובתו גם את הבקיאים שלא כמו שאר תפילות השנה. ואף ישנה מחלוקת בגאונים האם היחיד צריך בכלל להתפלל את תפילת הלחש במוסף או שיתפלל תפילת שבע ברכות כמו שחרית ללא ברכות מלכויות זכרונות ושופרות, כיון שהש"ץ מוציא את כולם לכתחילה ידי חובתם ועיקר המצוה היא לשמוע מהש"ץ. הגר"א מאריך בבאורו (ס' תקל"א) מחלוקת זאת ומכריע שיש להתפלל תפילת שבע אך לדידן אין נפק"מ כיון שאין אנו יכולים לכוון.

רואים כמה עבודת היחיד הינה טפלה בראש השנה לעבודת שליחי הציבור והמצוות הציבוריות. 'הסבא מקלם', ר' שמחה זיסל זיו (ברוידא), מיישב את שתי ההנהגות הסותרות לכאורה שקיימות בראש השנה: "אימת הדין מזה ושמחת הביטחון מזה. אין זה אלא שהאימה מצד היותו נדון כיחיד והשמחה מצד היותו נדון כחלק מן הכלל. מכאן שכל שיהיה היחיד מחובר אל הכלל ומעורב עמו ועוסק בצורכי הכלל, כך מובטח לו שיזכה לדין 'כלל'."

הנצי"ב (מכילתא ריש פלטה ב) מדגיש שישנו חילוק מהותי בדין של ראש השנה בין ישראל שבחוץ לארץ לישראל שבארץ ישראל: "... על צבאותם על תכלית האומה הישראלית, שיהיו רק עיניהם תלויות על הקב"ה בפרנסה. וביותר בשעה שהם בחו"ל ולא הגיעו לא"י, דשם עיקר הברכה ברגלים שהמה ראש השנה כידוע. מה שאין כן בהיות ישראל בגולה בארץ לא להם, תלויים בהשגחת ה' בכל יום מעין ברכתיו, וזה תלוי בתפילה בכל יום, והוא תכלית ישראל". לפי דבריו הדין השנתי שנקבעים

בראשי השנה הינו רק בארץ ישראל אך למי שנמצא בחו"ל הרי הוא נידון בכל יום ואין כל יחודיות לענין הדין דוקא ביום זה. וכן זהו פשט הכתוב "ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים י"א, יג).

חילוק זה יתכן רק מכח כלליות הענין של ראש השנה לעם ישראל ולכן זה דוקא בארץ ישראל שבה הוא יכול להחשב חלק מכלל ישראל, שזהו מקומם.

אך הבדלי גישות אלו ביחס לימים הנוראים, שרשם ביסודות הבנת התכלית והדרך בעבודת ה'. מהות ההבדל הינו הגישה לכלל מול הפרט, האם יש ערך למעשי הפרט ללא יחס לכלל ולעם שאליו הוא שייך? האם יש ערך לכלל עם ישראל ללא התחשבות בפרטים בה? האם החברה היא אוסף של יחידים או שהיחידים הינם איברים מגופה של החברה שהינה ישות בפני עצמה? האם היחיד עומד מעל לציבור ועל הציבור לשרת את היחיד, או שהיחיד כפוף לציבור ובטל לגביו. אדם חי את חייו במישור הפרטי אך הוא גם חלק ממשפחתו קהילתו ומעמו. לכאורה שני אופני חייו אלו מנוגדים זה לזה ובאים לידי ביטוי ברבדים שונים במציאות בעולם החומר ומוכרת כמתיחות בין האדם האנכי מול האדם שמוסר את חייו למען החברה/ המדינה/ המלך או אידיאל נעלה כלשהוא. ברובד של תורת המדינה מוכרת מחלוקת זאת כקולקטיביזם מול אינדיבידואליזם ועל פי זה נבנו גם המערכות הכלכליות של הסוציאליזם והקפיטליזם. טובת המדינה מול חירות הפרט. אך גם ברובד הרוחני שאלה יסודית זאת באה לידי ביטוי האם יהודי עובד את בוראו שעיקר מגמתו הינה רק השכר האישי בעולם הבא ועלייתו הרוחנית או העיקר הינו גילוי כבוד ה' בעולם באמצעות גדולת עם ישראל וגאולתו.

רבים המתחזקים או מתקרבים לרוחניות (לא רק ביהדות) עושים זאת כאתגר רוחני אם מצד מעלתם להיות אדם שלם שליו ומאושר ואם מצד החויה הדתית רוחנית האישית ואנו רואים זאת גם בקבוצות רבות בין שומרי תומ"צ עיקר החינוך מופנה בכיוון זה שהשאיפה היא לגדל את כולם להיות גדול הדור ולהיות בן תורה שלם. וכל השיקולים בבחירות השונות בחיים מושפעים על פי נושא זה, כיצד הבחירה תשפיע על רמתו הרוחני של היחיד.

לעומת זאת בקרב בעלי הגישה הכללית אנו רואים שהמגמה השלטת היא ביטול מול הקבוצה אליה משתייך היחיד או העם והמדינה. החילוקים הינם האם העיקר בתורה הינו עם ישראל או ארץ ישראל או המדינה ולשם מחנכים לבטל את היחיד בעבורם עד כדי מסירות נפש בכל המובנים. צרכי הפרט חשובים אך לא עומדים מול צרכי החברה. לשיטה זאת עדיף לסכן את מצבו הרוחני של היחיד על מנת לקדם את יעודי הכלל.

בספר הכוזרי אומר ריב"ל שבכחו של כל יהודי להגיע למדרגת הנבואה וזוהי הפסגה אליה אנו שואפים וכך גם המסילת ישרים שכל המדרגות מובילות אל הנבואה. אך האם זוהי שאיפה אישית? הישגית? או שתכליתה כללי יותר?

שואלת המכילתא (נורא סוף פירשתא מ) מדוע ברוך בן נריה לא זכה לנבואה? הרי הוא היה תלמיד של ירמיהו וכל תלמידי הנביאים זכו לנבואה. עונה לו ירמיהו בשם ה' שכיון שיוצאים לגלות ועם ישראל מתפזר אין עוד צורך בנבואה. ואם אין כרם ואין צאן, אין טעם ברועה "בְּכָל מְקוֹם אֶת מוֹצֵא, שְׁאִין הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִין אֶלָּא בְּזִכְוֹתֵן שְׁלִישְׁרָאֵל" הנבואה ניתנת כדי שיתנבא לעם ישראל, לא בשביל מעלתו הפרטית. ויתרה מזאת מי לנו גדול ממשה רבנו, שעליו אמרו חז"ל שהיה שקול כשישים רבוא, כמספר הכולל של הציבור כולו; וכשעשו ישראל את העגל: 'אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: 'לך רד' - רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל? ועכשיו ישראל חטאו, מה אתה לי?' (ברכות לב:). גם יחיד כמשה רבנו, גדולתו תלויה בציבור. ומגדיר זאת המשך החכמה " כי אין השי"ת מיחד שמו על הפרטי, כי הפרטי בלא צירוף הכללי אינו תכליתי כלל"

מצד שני, יש חשיבות ליחיד ו"לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם" (משנה סנהדרין לז ע"ב). כמו כן לומד הרמב"ן מעשרת הדברות שחיוב המצוות הוא גם כיחידים "ונאמרו כל הדברות כולן בלשון יחיד, ה' אלוהיך אשר הוצאתיך, ולא כאשר התחיל להם 'אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם', 'שמוע תשמעו', להזהיר כי כל יחיד מהם ייענש על המצוות, כי עם כל אחד ידבר ולכל אחד יצווה; שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך, והיחיד יינצל עמהם" (רמב"ן, שמות כ', ט).

בפרשת נח מופיע לראשונה המעבר בין עולם של יחידים לציבור לעולם שיש בו צורך בהנהגות של קבוצות גדולות. פתאום מבחינים בני האדם שעליהם לבחור האם לחלוק את חייהם עם

אנשים אחרים ולבטל עצמם מול הנהגה כללית או לחיות לעצמם בייחודיותם ולכן חטאו ב"השחית כל בשר את דרכו הארץ". התנגדו למצווה הבסיסית והראשונה של "פרו ורבו". גם החמס והגזל מובנה מחוסר איזון בתפיסה של היחיד מול הכלל. אם היחיד הוא עיקר העולם והכל נברא בשבילו אז הכל שלו וגם רכושו של חברו "ומלאה הארץ חמס". לאחר מכן מגיע המבול ומוחק את האנושות ואת כל היחידים וזה נעשה על ידי כיסוי הענן על הארץ. הענן בצבע הלבן המכיל בתוכו את כל הצבעים מצד אחד אך לא נותן ביטוי לשום צבע יחיד בפני עצמו, ואז מראה הקב"ה לנח את אות הברית את הקשת בענן בה מתגלים כל הצבעים וייחודיותם אך בתאום מלא אחד עם השני על פי סדר והנהגה אחת. וזה הסימן כיצד לשלב יחידים וציבור. אחדות אך לא אחידות, גוונים משלימים ומתואמים שונים אך לא נפרדים. אך המסר לא הובן היטב ואז מגיע נמרוד וכופר במצווה "ומלאו את הארץ" ומרכז את כולם בעיר אחת עם חומה אחת [בפרוש החזקוני ל"נעשה לנו שם" דהיינו חומה כפי שכתוב בערי ראובן "מוסבות שם" עפ"י תיוב"ע] ואין רצונם להתפשט בכל הארץ, אלא "כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" ואין זה רצון ה' בריכוזיות זאת אלא 700 אומות 700 לשונות בריבוי מקומות שימלאו את הארץ (אורח חיים בראשית יא).

וכך מבאר הנצי"ב (העמק דבר יא, יד) אמנם יש להבין, מה חששו אם יצאו כמה לארץ אחרת? ומובן שזה היה קשור ל'דברים אחדים' שהיה ביניהם. ובאשר אין דעות בני אדם שווים חששו שלא יצאו בני אדם מדעה זו ויהיו במחשבה אחרת [בהשפעת תושבי ישוב אחר] ועל כן שמרו שלא יצאו איש מהם משוב שלהם. ומי שסר מדברים אחדים שביניהם [לא חשב כמו כולם על הכול] היה משפטו לשריפה. נמצא היו 'דברים אחדים' שביניהם לרועץ.

גילוי כבוד ה' אינו מתגלה בכך שיש קבוצה אחת מוחלטת ללא הבדלים ופרטים יחודיים העובדים אותו כיון שאז אין זה מוכרח שכל הבריאה שייכת ועובדת את ה' אלא ברגע שיש ריבוי גדול של פרטים ויחידים שונים ומגוונים בצבעים שונים ומקומות שונים ומעשים שונים אך כל היחידים פונים אל מקור אחד ומשועבדים לו ודבוקים בו כפרטים מאוחדים ולא כגוף קולקטיבי שהפרטים בו נעלמים אזי זהו ממש גילוי היחוד וכבוד ה' המושלם.

מקובל לחלק את המצוות למצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו. אך ניתן לחלק גם במצוות המתייחסות אל היחיד ותיקונו כגון טור או"ח ויר"ד, מצוות המתייחסות אליו וסביבתו הקרובה (משפחתו) אב"ע, מצוות המתייחסות אליו כחלק מהחברה (ח"מ), ובש"ס יש גם קדשים וטהרות שכל ענינם הוא כללות עם ישראל מול הקב"ה. כל ענין הטהרה הינו כתנאי והכנה לעבודת הקדושה שכל ענינה הוא עבודת כלל ישראל את ה' ולכן החשיבות הרבה של המקרא לעבודת ה' דוקא במקום אחד ולא ריבוי מקדשים ובמות כיון שאין זאת עבודה פרטית של יחיד ולא של משפחה עיר ואפילו לא של שבט. עצם זה שניתן לעבוד את ה' רק במקום אחד מכריחה את עם ישראל לעמוד מול הקב"ה ככלל, כאומה אחת הדבוקה באלוקיה במקום אחד ובעבודה אחת. בעבודת המקדש אין אפשרות של חילוקי דינים ומנהגים בין קבוצות שונות בישראל, האחדות הינה מוכרחת, לכן ירבעם ומלכי ממלכת ישראל כה התנגדו לעליה לירושלים.

במסכת פסחים (97 ס"ו) מובא כיצד נבחר הלל הזקן להיות נשיא לאחר שהכריע שהפסח דוחה את השבת. יסוד הכרעתו היתה על בסיס הקביעה שהפסח הינו קרבן ציבור כמו קרבן התמיד. מדוע לפסק זה היתה חשיבות כה גדולה עד שמינוהו נשיא עליהם? קרבן הפסח מיוחד בכך שהוא מאחד בתוכו גם את היחיד וגם את הציבור. ידועה גם אמרתו של הלל הזקן "אם אין לי – מי לי. וכשאני לעצמי – מה אני" חשיבותו של היחיד ואחריותו על חייו אך יחד עם זאת אין כל משמעות לפרט מבלי להיות חלק מהכלל. רק מי שיכול לראות את חשיבות שני החלקים של הפרט ושל הציבור ראוי להיות נשיא ישראל.

עשרת ימי תשובה ענינם תשובת היחיד ולא הציבור. כדברי הרמב"ם (הלכות משנה פ"ב ה"א), "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו, במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקים בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו". לעומת ראש השנה יום הכיפורים הוא יום של עינוי, יום בו מבקשים אנו סליחה וכפרה על חטאינו. והדגש הוא על היחיד. "לפני ה' תטהרו" כי יחיד המטהר את נפשו כאילו עומד לפני ה' מול היכל קדשו. זהו המקום היחיד בו מופיע הביטוי "לפני ה'" מחוץ למקדש. כי ליחיד יש כח עצום ביום זה לפעול כאילו הוא מקריב קרבן לפני ולפנים. גם כל עבודת המקדש ביום זה של הכהן הגדול מתייחסת אל היחידים בעם ישראל ולא אל העם ככלל, כל הקרבנות מכפרים על חטאי היחיד ולכן דרושים קרבנות שונים לכפר על עברות שונות. הוידוים של הכה"ג הינם קודם כל על עצמו ועל משפחתו

ורק אחר כך על שאר העם כי הוא אינו מבוטל לכלל וחייב להיות נקי מעברות בעצמו על מנת לכפר על כל ישראל.

אם כן מהי הגישה הנכונה לעבודת ה' האם להתמקד בכלל או בפרט אך לו מתבוננים לעומק רואים שהדברים משולבים ומסודרים להפליא כי לולי התיקון הפרטי לא יהיה קיום לתיקון הכללי של העם. ומי שעיקר מגמתו היא העבודה הפרטית אינו יכול לעמוד ללא חרדה גדולה בראש השנה כיון שכיצד יכול הפרט להתמודד עם מלכות הדורשת שלמות.

אך האם אפשר בכלל להפריד את הנושאים האם יתכן להתעלם מן הפרט או מן הכלל ולו כך היו עושים האם יכול העולם להתקיים אפילו רגע קטן? מוכרח הדבר שהא בהא תליא וכל הקלקולים הינם מהתעלמות מהחלק השני. הכלל שהינו עם ישראל ומלכות ה' מורכב מהיחידים, וככל שהיחידים מתוקנים יותר אזי המלכות מתוקנת יותר וכן להיפך ככל שהמלכות מתוקנת אזי היא משפיעה על היחידים והם מתוקנים ומרוממים יותר.

אם מגמת הקב"ה בעולמו היא להטיב לברואים אזי חייבת להיות גם הטבה ליחידים שיזכו להתענג על ה' כדברי המס"י אך מגמתו של ה' היא גם גילוי יחודו וכבודו וזה נעשה רק על ידי כלל ישראל וכבוד המלכות.

שברגע שמתחברים למגמה הכללית אזי מלכות ה' מאפילה על הדין הפרטי שמגיע לכל אחד ואחד כיון שזה מוכרח מצד גילוי כבוד מלכותו שעלול להיפגם לו יוזכרו חטאי הפרטים. משל לאב בית דין שמתמנה לעמוד בראש בית הדין של העיר וביום הכתרתו הוא מתקבל בטקס מרשים וקבלת פנים חגיגית ושמחה רבה ואף עובר על כל תיקי בית הדין ומחווה דעתו עליהם באופן ראשוני. כיצד יראה הדבר לו יבואו כל בעלי הדינים מיד לאחר ההכתרה לשטוח את טענותיהם, הרי הדבר יהיה ביזוי וחוסר כבוד, אלא ימתינו למחרת היום החגיגי ורק אז יכנסו לפניו וביום הכתרה ישמחו אתו וישבחו ויגדילו את כבודו ויחזקו את מעמדו.

תהליך התשובה חייב להתחיל בהגדרת המגמה הכללית ללא זה התשובה תהיה ריקה מתוכן. אנו מודיעים שמגמתנו היא אותה המגמה ותכליתו של הקב"ה. ואחר הצהרה זאת ניתנים ימי התשובה על מנת לבחון האם באמת היה שינוי במגמה של היחידים עד ליום הכיפורים בהם אכן מתייחסים לכל יחיד בנפרד ולחטאיו ומעשיו. ר"ה מחייב ביצוע שינוי יסודי בכל דרך החיים. אסור לעם להסתפק בבקשת מחילה על העוונות, אלא לשנות תחילה את גישתם הבסיסית כדי לשוב לשורשם, ולשמוח בקרבת ה'. ר"ה הוא היום המיועד לבצע את המהפך בדרך החשיבה, שתביא להתקדמות האדם ליעודו, ומשם להמשיך עד שנזכה ל"ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מעשה ידי להתפאר: הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה"